

ЗА КОЛОКАЦИИТЕ И УСТОЙЧИВИТЕ СЛОВОСЪЧЕТАНИЯ В НОВОГРЪЦКИЯ ЕЗИК

Румен Рикевски

Настоящият доклад има за цел да направи едно кратко съпоставяне на колокациите и устойчивите словосъчетания в съвременния гръцки език. За по-голяма яснота са разгледани и основните характеристики на свободните изрази, тъй като лексикалните единици на ниво фраза се определят и тълкуват винаги в сравнение със свободните изрази.

Мелчук (1998, 27–30) въз основа на функционални и семантични критерии разделя езиковите фрази на две основни групи: свободни (*free phrases*) и семантично-обвързани фразеологизми (*semantic phrasemes*). Втората група разделя на три категории: напълно семантично-обвързани фразеологизми/идиоми (*full phrasemes/idioms*), към която принадлежат устойчивите словосъчетания, частично семантично-обвързани фразеологизми или колокации (*semi-phrasemes* или *collocations*) и квази-фразеологизми/квази-идиоми (*quasi-phrasemes/quasi-idioms*). За последната категория е характерно, че значението на фразата е сума от значенията на компонентите ѝ плюс някакво допълнително скрито значение (*εμπορικό κέντρο*), но в настоящия доклад ще пренебрегнем тази категория.

Свободни фрази

При свободните фрази елементите, които изграждат фразата, се използват с буквалното си значение и могат свободно да бъдат заменени с други елементи. При свободните фрази композиционалността е пълна – значението на фразата е сума от значенията на нейните компоненти. Свободните фрази са прозрачни – те са напълно разбираеми.

πιάνω το μολύβι, την μπάλα...

ζεστός καφές, ζεστό γάλα, ζεστό νερό...

κόκκινη μπλούζα, κόκκινο φόρεμα, άσπρη μπλούζα...

Устойчиви словосъчетания

Фразеологизмът е израз, който се състои от две или повече думи, без да бъде задължително напълно завършено изречение, и тези думи изграждат едно съчетание, което не съществува еднократно, а се намира в речниковия потенциал на носителите на езика.

Устойчивите словосъчетания са група от изрази, които са традиционни и се използват наготово от десетилетия. Значението им се знае от почти всеки, който добре си служи със съответния език.

Лингвистиката чрез свой дял, наречен фразеология, се занимава с тези устойчиви словосъчетания – стереотипни изрази, пословици, поговорки, идиоми или просто неразкъсваеми единства. За много от езиците в последните години се издават специални речници с такива изрази наречени фразеологични.

Устойчивите словосъчетания са не-композиционални, тяхното значение не може да се извлече от значенията на компонентите им (*βάζει το κεφάλι του στο σακί*).

Устойчивите словосъчетания са частично или напълно непрозрачни – цялостното им значение е трудно разбираемо или неразбираемо за един чужденец (*τα έκανα μούσκεμα*).

Много от устойчивите словосъчетания съдържат метафора (*πιάνει τον τούρο απ' τα κέρατα*), метонимия (*δώσε ένα χεράκι*), хипербола (*δεν αξίζει δεκάρα*) или някакъв друг троп.

Устойчивите словосъчетания са лексикализирани – те са напуснали категорията на свободните фрази и се установяват в смисловия речник като едно цяло, а също така се възприемат като едно цяло от говорещите езика. Елементите на устойчивите словосъчетания са загубили специалния си смисъл и тези устойчиви фрази се явяват като нови лексикални единици, автономни и с едно ново завършено значение, което е независимо от съставните им части, но тъй като по правило устойчивите словосъчетания не могат да бъдат разпознати по външната си форма като лексикализирани изрази, понеже рядко може да се намери някакво различие спрямо свободните изрази, то и тяхното локализиране е доста трудно. Трудността се засилва и от факта, че някои устойчиви изрази могат да функционират и като свободни изрази в зависимост от контекста (*άνοιξε τα μάτια του*).

Много често устойчивите словосъчетания носят едно допълнително коногативно значение, което се асоциира със съответната фраза и се реализира в контекста, като се отличава в определена или в съществена степен от денотативното ѝ значение.

Устойчивите словосъчетания имат синтактична и морфологична устойчивост, т.е. и най-малката промяна от синтактична или морфологична гледна точка, която бива направена в тях, води до загуба на устойчивото съчетание:

παίρνω πόδι – устойчиво съчетание

παίρνω το πόδι μου (από την καρέκλα) – свободна фраза

παίρνω μέρος – устойчиво съчетание

παίρνω ένα μέρος (από την κληρονομία) – свободна фраза

του βγάζω το καπέλο – устойчиво съчетание

του βγάζω το ωραίο καπέλο – свободна фраза

βάζει το χέρι του στη φωτιά – устойчиво съчетание

βάζει τα χέρια του στη φωτιά – свободна фраза

ανοίγω πληγές, а не ανοίγω πληγή

μου ανοίξε τα μάτια, а не μου ανοίξε το μάτι

πληρώνει τη νύφη – устойчиво съчетание, но не и *πληρώνει μια нύφη, πληρώνει αυτή τη нύφη, πληρώνει την нύφη του*

то фардύ пантелони είναι της μόδας – устойчиво съчетание, но не и *то фардύ пантелони είναι μιας μόδας, το фардύ пантелони είναι αυτής της μόδας, το фардύ пантелони είναι της модάς μας*

Устойчивите словосъчетания носят относителна семантична стабилност и техните елементи не подлежат на замяна с други синонимни думи:

οδηγείται ως πρόβατον επί σφαγής, но не и *οδηγείται ως αρνί επί σφαγής*

δεν είδε άσπρη μέρα, но не и *δεν είδε λευκή μέρα*

Κολοκαции

Мелчук (1998, 27–30) нарича колокациите частично семантично-обвързани фразеологизми и по този начин ги поставя някъде между свободните фрази и устойчивите словосъчетания.

Според Мелчук (1995, 182, 1998: 30) колокацията е лексикален израз, чието значение произлиза от значението на един от съставните ѝ елементи А плюс значението на другия ѝ елемент В, но само в контекста на или в зависимост от елемента А, т.е. значението на компонента В се обвързва с компонента А, напр:

κλείνω δωμάτιο – *запазвам стая*, компонентът *δωμάτιο* се избира свободно от говорещия със своето буквално значение, а компонентът *κλείνω* се избира в зависимост от *δωμάτιο* и само в съчетание с него добива значението *запазвам*. Това буквално значение на един от елементите на колокацията е основният елемент, който я отличава от устойчивото съчетание.

Обикновено колокациите имат структурата глагол-съществително име:

δίνω τέλος
ρίχνω μια ματιά

но може да се срещнат и конструкции прилагателно-съществително:

ουσιώδης διαφορά
ωρολογιακή βόμβα
νευρικό σύστημα

или наречие-прилагателно:

παγερά αδιάφορος
άκρως αναγκαίος

В границите на колокацията съществува възможност за лексикална замяна със синоними, но тя е доста по-рестриктивна в сравнение със свободните изрази, което се дължи на няколко фактора:

– ограничено значение на глагола в рамките на колокацията. Значението на глагола е толкова ограничено и конкретизирано, че позволява съчетаване с много малко съществителни, дори понякога само с едно:

διαδραματίζω ρόλο
εκφωνώ λόγο
φορτίζω το κλίμα

– специфично значение на глагола в рамките на колокацията, което може да бъде метафорично:

δείχνω σεβασμό
δίνω θάρρος

или да показва някакъв специализиран термин:

υποβάλλω ένσταση
συγκαλώ μια σύσκεψη

– загуба на основното значение на глагола. Смесовата тежест се прехвърля върху съществителното, а глаголът се използва най-вече заради глаголните категории:

παίρνω απόφαση
βγάζω φωτογραφίες
δίνω εξετάσεις

Като последица от ограниченото значение на глагола в рамките на колокацията е и невъзможността му за замяна със синонимен глагол:

κοιτάζω το συμφέρον μου, но не и *βλέπω το συμφέρον μου*

В рамките на колокациите има синтактични ограничения, напр. по отношение на определителния член или неговата липса, а също така може да се направи степенуване по отношение на устойчивостта им на синтактично ниво. Що се отнася до определителния член, той по-скоро не се използва (*κάνω εντύπωση*, *δίνω προσοχή*), но понякога е неразделна част от израза (*έχω τη γνώμη*, *έχω την εντύπωση*), а в някои случаи липсата или присъствието му или пък употребата на определителен или неопределителен член води до семантични промени (*παίρνω μέρος* = *участвам*, *παίρνω το μέρος* = *подкрепям*) (*έχω την ιδέα* = *мисля*, *έχω μια ιδέα* = *предлагам*).

Заклучение

Κολοκακιите и устойчивите словосъчетания в новогръцкия език са част от фразеологията на езика. На синтактично ниво както колокациите, така и устойчивите словосъчетания проявяват синтактична устойчивост, която е доста по-силно изразена при устойчивите словосъчетания. На семантично ниво при устойчивите словосъчетания почти не се допуска замяна със синонимни думи, докато при колокациите, макар и ограничена, такава възможност съществува. Най-съществената разлика между двата вида фрази е тази, че при колокациите или единият, или и двата елемента на фразата допринасят за цялостния смисъл, докато при устойчивите словосъчетания нито един елемент не участва пряко в цялостния смисъл на съчетанието.

ΛΙΤΕΡΑΤУΡΑ

Τριανταφυλλίδης 1980: Μ. Τριανταφυλλίδης. *Νεοελληνική Γραμματική*. ΟΕΔΒ, 1986.

Τριανταφυλλίδης 1992: Μ. Τριανταφυλλίδης. *Συντακτικό της Νέας Ελληνικής*. ΟΕΔΒ, 1992.

Δημητρίου 1995: Α. Δημητρίου. *Λεξικό Νεοελληνισμών, ιδιωτισμοί, στερεότυπες μεταφορές, παρομοιώσεις, λέξεις και φράσεις*. Αθήνα, 1995.

Θώμου 2004: Π. Θώμου. *Κριτήρια διάκρισης των λεξι(λογι)κών συνάψεων (Lexical collocations) από τις στερεότυπες φράσεις (idioms) στις ρηματο-ονοματικές δομές*. Κρήτη, 2004.

Θώμου 2006: Π. Θώμου. *Λεξι(λογι)κές συνάψεις (lexical collocations) στη νέα Ελληνική ως ξένη γλώσσα*. Κρήτη, 2006.

Κιούσης 2005: Ε. Κιούσης. *Λεξικό Λόγιων Φράσεων της Νεοελληνικής*. Αθήνα, 2005.

Mel'èuk 1998: É. Mel'èuk. *Phraseology: Theory, Analysis and Applications*. Oxford, 1998.